

*Ерик Агостини (Eric Agostini),
професор Универзитета у Бордоу (Bordeaux I)*

САСУШИВАЊЕ ПРАВА СВОЈИНЕ У ФРАНЦУСКОЈ* (1804—1985)

Као и све друге земље у свету и Француска је прошла кроз феудализам. Она је најпре доживела шок апсолутне монархије, а затим је и монархија збачена 14. јула 1789.

Једним (прилично) чудним обнављањем прошлости, законодавац је 1804. године у Грађански законик унео један модел својине који је током хиљаду година обликовало римско право. Пре револуције од 1789. године право својине се испољавало на веома компликован и потпуно неодређен начин. У земљи су се испољавале тежње да се систем права својине поједностави и оснажи, и обе ове тежње су се оствариле. Поједностављење се огледало у члану 544. Грађанског законика у коме је речено ово: „Својина је право коришћења и располагања стварима на најапсолутнији начин под условом да њена употреба није забрањена законом или уредбама.“

Што се тиче јачања права својине оно се догодило још на самом почетку револуције када је 26. августа 1789. изгласана Декларација о правима човека и грађанина која је у члану 17. проглашавала ово: „Како је својина једно свето и неповредиво право, нико је не може бити лишен, изузев у случају када то недвосмислено захтевају законом утврђене јавне потребе и под условом да се претходно да правична накнада.“

Насупрот овим свечаним прокламацијама које и данас представљају позитивно право, даљи ток догађаја почео је да доноси ограничења права својине. У почетку су та ограничења била безначајна, а потом све наглашенија. *Piano, piano, sotto voce...* тихо, тихо а затим све јаче да на крају дође до општег хора који је наговештавао Дом Басиле.

Ономе ко се бави функционисањем права својине у свакодневном животу изгледа да у наведеним прокламацијама (најапсолутнији начин, неповредиво и свето право) има приличан број демодираних суперлатива. Можда се та правна правила још увек могу представљати тако као да су модел друштвеног уређења, али уистину она то данас више нису.

* Текст предавања које је професор Агостини одржао на Правном факултету у Београду априла 1985. године.

У сваком случају, та правила више не представљају веран израз друштвених односа. Да ли је реч о хипокризији законодавца? Можда је и то у питању. Али је сасвим сигурно да између ових појава постоји потпуна противречност. Уосталом, разумљиво је што је данас право својине у великој мери разбијено на делове, јер ако се може рећи да је прокламовано као низ великих начела, оно је просто-напросто осуђено изразима такође великих осећања, које је испољило изборно тело на последњим, не тако давним, парламентарним изборима. Међутим, опадање значаја права својине не почиње маја 1981. године (када су одржани ови избори). Још од почетка новог „Старог почетка“ овлашћења сопственика у којима су неки видели „апсолутног деспота“, постепено су се претварала у измаглицу. Било да су се појавила у прикривеном или спектакуларном облику, ограничења ових права су се вишеструко умножавала. Та ограничења су била законодавна или судска и односила су се на вршење права својине или су доводила у питање и само њено постојање (I и II).

I. ВРШЕЊЕ ПРАВА СВОЈИНЕ

Кад је реч о вршењу права својине, прва ограничења појавила су се још у почетку модерне правне ере и то у самом закону. Већ је Француски грађански законик садржао неких седамдесетак чланова (од 637. до 710) који су се односили на стварне службености. Те службености (пролаза, вађења воде, провођења воде) су у тој мери класичне и у тој мери опште да нема никакве потребе да их овде подробније излажемо.

Међутим, поред ових почетних ограничења, судска пракса је одмах или непосредно после доношења Грађанског законика успоставила извесна ограничења, која је после тога законодавац само још више умножио.

А. Ограничења која је увела судска пракса

Судска пракса је почела уводити ограничења у вршењу права својине већ од почетка деветнаестог века, а то ће рећи у време када је у правној теорији још увек владала школа егзегезе.

Схватање о суседским правима и теорија злоупотребе права настали су у тренутку када су се правни писци у толикој мери држали текста закона (без икаквих одступања) да је Жени о томе могао с правом говорити као о „фетишизму писаног и кодификованог закона“ (*Méthodes d'interprétation et sources en droit privé positif*, Paris 1899, 2 vol).

Упркос изречном тексту члана 544. Грађанског законика који није постављао никакве границе сопствениковој суверености у вршењу његовог права својине и у чијој личности је француски писац Демоломб видео апсолутног деспота, судска пракса је врло рано поставила правила по којима сама чињеница што сопственик земљишта наноси суседу штету која прелази нормалне неугодности суседства, представља основ деликтне одговорности. Ова судска пракса је почела да се формира двома одлукама апелационог суда у Мецу.

— Metz 10. novembre 1808. Jur. Gén. 1ere éd. t. 11 V^o Propriété стр. 437: „Свакоме је дозвољено да својом стварју располаже по свом нахођењу, али под условом да не шкоди другоме“ (непријатна и нездрава испаравања из радње за чишћење и бојадисање).

Metz 16 aout 1820. ibid стр. 438: „Сусед може да употребљава своју ствар само ако поштује својину свог суседа. С обзиром да су њихова права једнака, право једнога мора се усаглашавати са правом другога“ (подизање једне пећи која је уносила у суседов подрум толику топлоту да је било немогуће у њему чувати алкохолна пића).

Овим одлукама били су одређени будући правци и постављена општа филозофија судске праксе. Ускоро је уследила потврда Касационог суда.

Req. 12. novembre 1838. Jur. Gén. V^o Propriété № 167: „Ако канал ископан човеком руком омогућава инфилтрацију која проузрокује штету суседним имањима, сопственик може бити осуђен да обустави копање иако је до инфилтрације дошло тек онда када је један од оштећених ископао јаму на свом имању.“

Треба рећи да је поступајући на овај начин модерна судска пракса само преузела класична решења јер је у Грчкој, а нарочито у Риму, било забрањено да се наносе озбиљне и неуобичајене повреде јавном миру чак и у случају кад онај који је штету проузроковао није био крив. Улпијан је наводио као пример случај произвођача сира из чије радње су се ширили непријатни мириси у суседну кућу. И у предреволуционарном француском праву била су прихваћена ова решења из римског права, те је било забрањено водити трговину и обављати било коју другу делатност која би била претерано бучна или сувише смрадна.

Да ли је у оваквим случајевима постојала одговорност без кривиче зависило је од тога да ли је пребен праг абнормалности. Све је зависило од конкретних околности. Један исти степен буке могао је у једној ситуацији да се сматра нормалном сметњом, а у другој ненормалном. Онај ко би се доселио у суседство рибарнице или продавнице свињског меса, мало шта би могао да учини против сметњи које му причињавају мириси из суседних просторија. Обрнуто, онај ко поремети мир на једном тихом месту свакако би због тога био одговоран.

Ако сада претпоставимо да је у начелу прихваћено да се даје накнада, судови треба да изврше избор између накнаде у природи и накнаде у новцу. Додуше, њихова слобода избора није потпуна. Суд је упућен да изабере оно што је могуће и оно што је пожељно. Тако, на пример кад је реч о односима приватног права, увек је могуће принудити штетника да престане са узнемиравањем оштећеног. Али шире посматрано, са друштвеног становишта, може се догодити да накнада у природи не буде пожељна. Да ли суд треба да затвори фабрику зато што производи изузетно велику буку, и да на тај начин доведе до отпуштања радника, само због тога што та бука смета једном једином суседу? Несумњиво је да се у оваквом случају треба одлучити за накнаду у новцу, дозвољавајући туженом: (као што је рекао Рене Саватије) „право да смета другом лицу плаћајући за то накнаду“. Сусед ће дакле плаћати Wergeld за спокојство и наставиће да обавља активност која користи заједници.

Што се тиче теорије злоупотребе права она је новијег датума и дошла је до изражаја у низу сликовитих судских одлука.

— Непосредно пред Келеровим прозором, Доер је на своју зграду поставио лажни димњак, од кога није имао никакве користи, него га је подигао само зато да смета свом суседу, одузимајући му готово у потпуности светлост. Homo homini lupus est. Царски суд у Колмару (La Cour imperiale de Colmar, 2 mai 1855 D. P. 1856, 2. 9) је наредио да се димњак сруши.

— Андре, сопственик у Сент-Галмиеру, инсталирао је једну пумпу на свом имању са јединим циљем да нашкоди свом суседу Бадоау (Badoit), чији је извор због тога изгубио две трећине своје снаге. А што се тиче Андреа, он уопште није користио ту воду, коју је одвео са њеног природног тока. Суд у Лиону (Lyon 18. avril 1856. године D. P. 1856. 2, 199), осудио је Андреа да плати накнаду штете у износу од 2.000 франака, али није ишао тако далеко као алзашки суд. Судије су сматрале да се својина туженог не може ограничити у толикој мери да му се нареди да уклони пумпу. Суд је само запретио туженом да ће бити поново осуђен да плати накнаду ако настави са својом манијом ископавања.

Првостепени судови су се без тешкоћа приклонили овој новој судској пракси. То се осетило поготово од тренутка када ју је Касациони суд подржао својим ауторитетом. Суд је то учинио на почетку овог века у три случаја, (Req. 28. janvier 1903. D. P. 1903. 1. 64; Req. 16. juin 1913., D. P. 1914. 23; Req. 3. aout 1915, D. P. 1917. 1. 79) од којих је најчувенији трећи, иако са правног становишта његово образложење није ни у ком погледу нарочито занимљиво. То је, уосталом, заједничко обележје свих ових (или бар највећег броја) одлука: оне остају утиснуте у сећању, мање због свог теоријског домашаја, а много више због својих гротескних црта. Уистину, полазећи од ових случајева из судске праксе, могла би се написати читава једна људска комедија, у којој би се фантазија и глупост такмичили са штеточинством.

— У једном случају сусед је био дужан да сруши ограду од дасака високу 10,15 m и дугачку 15,80 m коју је подигао и обојио у црно и подигао тако да „изгледа као да суседова кућа представља затвор“ (T. Civ. Sedan, 17. décembre 1901. S. 1904. 2. 217. note Appert).

— У другом случају, сусед је остављао, дуже него што би изиживала икаква његова потреба, кола са Ђубривом из којих се ширио смрад. Суд је осудио на накнаду штете овог суседа који као да је следио пример изградњивог јавног нужника Пањалове комедије Топаз (чин трећи, сцена друга) (Civ. ler mai 1912, Gaz. Pal. 1912. 274)

— Један сусед је поставио наспрам суседовог прозора једну грозоту која је представљала обешено лице одвратног изгледа, које је сасвим случајно личило на тужиоца (Chambéry, 21 juli 1914, Gazette des Tribunaux, 19 janvier 1916).

— У једном случају осуђен је поступак неког љубитеља хортикултуре који је успео да подигне живу ограду од шимшира високу 1,70 m. која је служила као ненаручени абажур код суседовог прозора на удаљености од свега 85 cm (Civ. Iere 20 janvier 1964, D. 1964. 518; J. C. P. 1965. II 14035 note Oppetit).

Ове прве манифестације сасушивања права својине остајале су ипак на нивоу анегдоте. Неке од доцнијих односиле су се само на вршење, али су ипак задрале знатно дубље. Као „право уживања (коришћења) и располагања стварима на најапсолутнији начин“, својина је а priori посматрано, обезбеђивала своје титулару право да нешто чини, а прва ограничења овог овлашћења смо управо видели. Међутим, сопственик је имао и овлашћење да ништа не чини, да своје добро претвори у Тебаиду. Али, ограничења су се појавила и у овом погледу. У почетку под притиском самих факата, а затим и под утицајем правног поретка, својина је почела да обвезује, као што је некада обвезивала племство.

Б. Законска ограничења

Нека ограничења произлазе из саме природе ствари. Тако у области привредног промета, број потрошача који купују у одређеној радњи служи као барометар вредности радње. Ако сопственик остане неактиван клијентела ће се разићи, и убрзо за тим и радња ће се угасити. Сопственик је *de facto* принуђен на то да буде активан. Наравно, ова дужност није правна обавеза, него економски императив.

У неким другим областима, које ћемо овде поменути само примера ради јер би потпуније навођење било заморно, сам закон намеће сопственику прецизне обавезе кад је реч о вршењу права својине.

— Закон од 31. децембра 1964. године: губљење права на жиг због продужене неупотребе (пет година);

— Закон од 4. јануара 1978: прогласио је да „необрађено земљиште, ако није искоришћавано три године, може (пошто се спроведе посебан управни поступак), бити дато у закуп било ком заинтересованом лицу без обзира што се сопственик томе супротставља“. А познато је каква незавидна судбина чека закуподавца како у области пољопривредног закупа, тако и у области закупа пословних или стамбених просторија. Чењеница што су се закуподавцима у поворци оних који су жртвовани напретку, после Оруових закона (*Lois Aurooux*), придружили и послодавци и повериоци, неће, могло би се рећи, само по себи моћи да их утешу.

Укратко, далеко су иза нас времена у којима се могло рећи: *Beati possidentes*, као што је то тврдио професор, Рене Саватије. Насупрот томе, у данашње време изгледа да је веома препоручљиво бежати од улоге сопственика, или бар ограничавати сопственичке апетите. Порез на велика богатства и Кијоов закон (*Loi Quilliot*) од 22. јуна 1982. године имали су за циљ да извучу срж из права својине и да умање сопственикова права у односу на закупце.

Наведимо на крају још бројна ограничења која се називају урбанистичким службеностима. Крштене латинским именима да би добиле ореол класике оне се називају овако: *servitutes non aedificandi, non altius tollendi*... Прва међу њима означава забрану да се гради, а друга — забрану да се гради изнад одређеног спрата у урбанистичким зонама у начелу изнад четвртог спрата. Ове службености су удвостручене принудама које имају наглашену херметичку природу и модернија

обележја јер су симболизоване скраћеницама. Тако, план окупирања терена (plan d'occupation des sols — P. O. S.) или законски максимум густине (plafond légal de densité — P. L. D.) који, без претеривања и полемичких намера притискују несрећника, који је крив зато што је хтео да на свом терену подиже понеку грађевину. Наравно не треба заборавити на постојање дозволе за грађење, чија је примена довела до такве праксе Државног савета која би се, без увреде, могла назвати разбарушеном.

Све ово указује на први изглед сасушивања права својине: умањивање њеног интензитета. Али, и више од тога. Увек је било више, али данас је и од тога више: право својине нападнуто је сада не само у пракси него и у начелу. Оспоравање и самог постојања овог права успоставља се као контрапункт уз ограничења у вршењу права својине.

II. ПОСТОЈАЊЕ ПРАВА СВОЈИНЕ

Присвајање онога што представља предмет приватне својине од стране јавних власти, може се правдати на разне начине. У феудалном друштву, индивидуалну својину је додељивао властелин и отуда је било лако замислити што је у случају сукоба, *dominium utile* морала да се повуче пред *dominium-om emipens*. Додуше у Француској, овакав систем није никада био успостављен у потпуном чистом облику. У њој се феудализам врло брзо измешао са римским правом, док је у Енглеској све до 1925. године краљ као врховни господар (*lord Paramount*) теоријски био сопственик целог острва, јер су тзв. *estates* биле уступљене само као права коришћења (*tenures*) његовим поданицима.

У хитлеровској Немачкој оправдање приватне својине заснивало се на интересу политичко-расне групе. Отуда је било разумљиво што је држава експроприсала појединца, кад год би интерес фолка ишао, у смислу другачије расподеле карата.

У Француској је држава обезбедила повољан третман својини у рукама католичке цркве. То се може видети из ових аката:

Декрет од 2. и 4. новембра 1789: „Народна скупштина одређује 1. да се сва црквена добра ставе на располагање нацији, уз обавезу нације да преузме трошкове црквене службе, издржавања свештенства и помоћи сиромашнима.“

Декрет издат другог дана Санкилотида године друге, револуционарног календара: „Француска Република неће сносити трошкове одржавања нити ће давати плате ниједној религији.“

Чл. 13. конкордата од 23. Фруктидора, девете године: „Његова Светлост, ради постизања мира и поновног срећног успостављања католичке вере, изјављује да ни она ни њени наследници неће сметати ни на који начин прибавиоцима који су купили отуђена црквена добра.“

Члан 14: „Влада ће обезбедити пристојне приходе епископима и свештеницима.“

Органски закони од 26. Месидора, године девете и 18. Жерминала године десете, члан 75: „Зграде које су раније биле намењене католичкој религији, а сада се налазе у рукама нације, биће уредбама

префеката департмана стављене на располагање епископима и то по једна зграда за одржавање верске службе и још по једна помоћна зграда.“

Члан 2. закона о одвајању (цркве од државе) од 9. децембра 1905: „Република не признаје, не плаћа и неће субвенционисати ниједну веру.“ Члан 13: „Зграде које служе јавном вршењу верске службе као и покретне ствари намењене верској служби биће бесплатно (!!!) уступљене јавним установама верских служби.“

На крају, може се рећи да је било неизбежно да најстарија ћерка цркве прогласи себе за наследницу те исте цркве.

Када је реч о приватној својини у ужем смислу, дакле о својини појединаца, она је из Револуције изашла ојачана (оснажена). Једино органичење које је могло да је погоди било је експропријација ради јавне користи. У том поступку суд је арбитрао између јавне заједнице као корисника експропријације и обичног грађанина, према коме је спроведена експропријација. Овај поступак постоји и данас, и не подлеже никаквој критици, јер су индивидуална права призната (имплицитно) свакоме појединцу у интересу свих, а правосуђе брижљиво настоји да сваки појединац добије правичну накнаду која представља вредност његовог добра. Ипак, законодавац је убрзо, бар у извесној мери, посегао за оним што је сам дао. У члану 552. Грађанског законика је речено и ово: „Својина на земљишту обухвата својину изнад и испод земље.“ *Usque ad infernos*, говорили су средњевековни правници: до пакла. Међутим још у то доба у Немачкој је Фридрих Барбароса присвојио руднике за себе. Много доцније, још један император, Наполеон, пошао је његовим стопама. Законом од 1810. године држава је задржала право да даје концесије за експлоатацију рудника. Тај закон је у више махова био модификован, и то у толикој мери да данас постоји Рударски законик.

Али, ако се остави по страни овај изузетак који потврђује правило, изгледало је као да је право својине од камена. Додуше, с времена на време нарушавале су га спорадичне кризе: одузимање имања Бурбонској и Орлеанској династији, Наполеону Бонапарти, и у новије време Лују Реноу (Louis Renault), конфискација добара која су припадала држављанима непријатељских земаља. Али у начелу, изгледало је да је својина вечита. И то у толикој мери да је 1905. године Касациони суд донео одлуку да право својине на непокретности не може да застари, иако је то било у директној супротности са правилом из члана 2262. Грађанског законика (Req. 12. Juillet 195, D. P. 1907. 1141).

Не само што је право својине било проглашено апсолутним, него је било прокламовано и за вечито. Међутим, као да је ова прокламација била уједно и лабудова песма права својине. Почело се тиме, што је једним законом од 1917. године позивање на наслеђе у побочној линији сужено са 12. на 6. степен сродства. Тек што је утихнула грмљавина првог светског рата, појавили су се бројни облици права прече куповине, који су и те како задирали у право својине, а потом је почела да цвета национализација. У етимолошком смислу речи, први поступак настао је као резултат технократије, а други као израз вербократије. У овом другом случају открива се мит; реч која покреће ак-

тивност, а да не одговара некој конкретној стварности. Тако, према закону од 1957. године, имовинска права аутора педесет година после његове смрти постају јавно добро (domaine public). Али, да ли је због тога једна Гүноова плоча јевтинија од Пуланкове? Исто тако, да ли су кола која производи национализовани Рено мање скупа него неки „приватни“ аутомобил. Реч „национализација“ која је доживела толику популарност, означава у ствари етатизацију. Наведени поступак нема, дакле, неког већег интереса за просечног Француза и сведочи о наглашеном јакобинизму који заборавља Порталисову констатацију: „Није добра она влада која претерано влада.“

Право прече куповине састоји се у томе што корисник одређен законом може да одузме ствар од купца прибавиоца, кога је изабрао ранији сопственик и са којим је преговарао о правичној цени за ту ствар. Тако је 1921. године једним законом националним музејима признато право прече куповине уметничких дела. Исто ово право признато је 1945. године закупцима пољопривредних добара, а 1975. године оно је проширено и на закупце станова у случају продаје стана. У истој области стварање друштва за уређивање земљишта и пољопривредних установа (S. A. F. E. R.) омогућило је да се изврши прерасподела пољопривредних земљишта. Могло би се рећи да ту постоји директна повреда права својине у самој њеној егзистенцији, јер се у француском праву, самом сагласношћу уговорних страна преноси право својине. Отуда право прече куповине има за непосредно дејство то што од купца кога је продавац изабрао одузима његово већ стечено право својине. Али је тачно и то да су прва оваква законска правила била донета још у периоду када члан 17. Декларације о правима човека и грађанина још није имао вредност уставне норме. Тек када је донет Устав од 4. октобра 1958. поменуто начело је добило уставни карактер, и законодавство није морало да га примењује а Уставни савет да контролише његову примену.

Што се тиче национализација, оне су се уобичајиле почев од завршетка другог светског рата. У појединим, изузетним ситуацијама, национализација је примењивана као санкција на пример у случају Луиса Реноа (Louis Renault)). У претежном броју случајева национализација је почивала на економско-политичким разлозима који су били дефинисани у преамбули Устава из 1946. године (којој је преамбула из 1958. године признала пуну уставну вредност). Према овом тексту, одлуком Парламента могу се национализовати сва она предузећа која имају или у току рада добију обележја националне јавне службе или фактичког монопола.

У 1946. години по инстинкту се осетило да национализацију не би требало примењивати без накнаде (данас постоји и обавеза у том смислу јер је Декларација од 1789. стекла правну снагу). Само, да би се држава поштедела одливања новца које би могло бити или инфлационистичко или водити финансијској пропасти (или истовремено бити и једно и друго) пошло се путем конверзије вредносних папира које су од акција претворене у облигације. И тако су акционари који су некада били чланови национализованог акционарског друштва, сада постали његови повериоци. Ова техника је примењена у јануару 1982. године и Уставни савет ју је начелно одобрио, оспоривши истовремено само висину потраживања која су била додељена ранијим акционарима.

После тога времена напади на право својине су се испољавали на сасвим другом крају земљине кугле. Наредбом од 15. октобра 1982 године, која је по своме смислу била у супротности са чланом 17. Декларације од 1789 године, у Новој Каледонији је уведена поступак у корист „обичајних власника“ којим им се омогућавало да истисну из права својине на земљишту оне сопственике који нису Меланезани. Али о томе би тек требало започињати расправу, у тренутку кад се ова завршава.

(Превео с француског: М. Орлић)

Eric Agostini,
Professor of the University in Bordeaux I, France

DESSICATION OF THE LAW OF PROPERTY IN FRANCE (1804—1985)

Summary

The law-maker in 1804 has introduced into the Civil Code, by an odd resurrection of the past, that model of property which has been formed in course of a thousand — and years by the Roman law. However, contrary to solemn proclamations which even today make the French positive law, subsequent course of event brought about the limiting of the right of property. At the beginning these restrictions were insignificant, but later on they were replaced by ever stronger and more numerous ones. They were either of legislative or judicial characters and related primarily to the execution of the right of property, and were followed by putting a question mark as to its very existence.

Judicial practice has begun to introduce restriction in realizing the right of property already at the outset of the nineteenth century, meaning at the time of the rule, in the sphere of legal theory, of the school of exegesis. Somewhat later on, the very law has imposed to the owners specific duties in respect to the realisation of the right.

As far as the existence of property is concerned, it came out of the Revolution stronger. The only restriction which could be applied against it was the expropriation due to public needs.

Only after the Second World War, the nationalisation became usual practice as a restriction which is aimed against the very existence of the right of property. As an exception, the nationalisation has been applied as a kind of sanction (as was the case with Renault factories of automobiles, because of their cooperation with Germans). In most cases it rested on socio-economic reasons which were already provided for in the preamble of the 1946 Constitution, and whose constitutional validity has been confirmed also in the preamble of the Constitution of 1958. According to the latter text, the Assembly may enact a decision by which any enterprise may be nationalized which has the characteristics of public service or factual monopoly position, or which is in the process of assuming such characteristics.

Eric Agostini,
professeur de l'Université de Bordeaux I, France

L'ÉTIOLEMENT DU DROIT DE PROPRIÉTÉ EN FRANCE
(1804—1985)

Résumé

Par une curieuse resurgence du passé, le législateur de 1804 introduisit dans le Code civil le modèle qu'au cours d'un millénaire le droit romain avait fini par façonner.

Pourtant, en contrepoint des proclamations solennelles qui sont encore de droit positif aujourd'hui, l'Histoire a fait subir au droit de propriété des atteintes insignifiantes d'abord, puis de plus en plus insistantes. Jurisprudentielles ou législatives, elles ont alternativement limité l'exercice du droit de propriété ou mis en cause son existence même.

Les atteintes jurisprudentielles à l'exercice du droit de propriété se sont manifestées dès le XIXe siècle à une époque où, en doctrine, triomphait l'École dite de l'Exégèse.

Un peu plus tard la loi elle-même est venue imposer au propriétaire des obligations ponctuelles quant à l'exercice de son droit.

Quant à l'existence de la propriété, elle sortit renforcée de la Révolution. La seule atteinte susceptible de lui être portée, était alors l'expropriation pour cause d'utilité publique.

C'est essentiellement à la suite de la guerre de 1939 que l'habitude s'en est prise des nationalisations. Elles ont exceptionnellement opéré à titre de sanction. Dans la très grande majorité des cas, elles ont au contraire obéi aux motivations d'ordre politico-économique que définit le préambule de la Constitution du 27 octobre 1946 auquel le préambule de 1958 a maintenu pleine valeur constitutionnelle. Selon ce texte, peut être nationalisée par décision du Parlement toute entreprise qui présenterait ou acquerrait les caractères d'un service public national ou d'un monopole de fait.